

QUAN TÂM CỦA XÃ HỘI HỌC THẾ GIỚI TRONG THẬP NIÊN 2020

Bùi Thế Cường

Đại học Cửu Long

Email: cuongbuithe@yahoo.com

Ngày nhận bài: 3/11/2024; ngày hoàn thành phản biện: 21/11/2024; ngày duyệt đăng: 12/12/2024

TÓM TẮT

Bài viết tìm hiểu quan tâm hiện nay của ngành Xã hội học thế giới được thể hiện trong một số phát biểu và bài viết mới đây của các vị Chủ tịch Hội xã hội học quốc tế. Nhân loại ngày nay được nhận định đang trong thời đại đa khủng hoảng với bốn chuyển biến lớn tác động sâu sắc đến xã hội học quốc tế. Đó là: bùng nổ công cụ truyền thông và kết nối mới, phát triển trong một hành tinh giới hạn, lan rộng chủ nghĩa chuyên quyền, và sự trỗi dậy của Nam Bán cầu. Câu hỏi quan trọng nhất của nhân loại thế kỷ XXI mà xã hội học thế giới phải góp phần trả lời là: “Làm thế nào để chúng ta có thể chung sống với nhau trên một hành tinh giới hạn?”. Để góp phần ứng phó với những thách thức thời đại, cần thúc đẩy xã hội học toàn cầu và xã hội học đối thoại. Những vấn đề xã hội học quốc tế đang bàn thảo nêu trên cũng là những chủ đề mà giới xã hội học Việt Nam cần chú ý.

Từ khóa: Chuyển biến, Nam Bán cầu, xã hội học đối thoại, xã hội học toàn cầu.

1. MỞ ĐẦU

Số lượng nhà xã hội học trên thế giới ước tính hàng chục vạn người ở cả trăm quốc gia và vùng lãnh thổ, sản xuất hàng trăm ngàn ấn phẩm mỗi năm ở vô số lĩnh vực và chủ đề. Không cá nhân và ấn phẩm nào có thể bao quát được cảnh quan ấy. Một cách thu hẹp và khiêm tốn hơn là nắm bắt cảnh quan xã hội học thế giới thông qua hoạt động của Hội Xã hội học quốc tế. Nhưng ngay cả phạm vi đó cũng cho thấy lĩnh vực của Xã hội học vẫn quá lớn. Chẳng hạn, Đại hội Xã hội học thế giới của Hội Xã hội học quốc tế lần thứ XIX diễn ra ở Toronto ngày 15/7 đến 21/7/2018 có hơn 10.000 tóm tắt tham luận gửi đến và hơn 5.000 tham dự viên [1]. Còn Đại hội Xã hội học thế giới lần thứ XX diễn ra ở Melbourne ngày 25/6 đến 1/7/2023 với 7.126 tóm tắt tham luận gửi tới tham gia, trong đó được chấp nhận trình bày là 6.408 tham luận từ 124 nước [5].

Do đó, trong khuôn khổ bài trao đổi trên tạp chí về chủ đề “Quan tâm của xã hội học thế giới trong thập niên 2020”, tôi chọn một cửa sổ rất nhỏ. Đó là đề cập phát

biểu và diễn từ của các vị chủ tịch Hội Xã hội học quốc tế trong Đại hội Xã hội học thế giới diễn ra gần đây - Sari Hanafi, Chủ tịch Hội nhiệm kỳ 2018 - 2023, và Geoffrey Pleyers, Chủ tịch Hội nhiệm kỳ 2023 - 2027. Là những vị chủ tịch được bầu chọn, phát biểu và diễn từ của họ phản ánh mối quan tâm chung đương đại của cộng đồng xã hội học thế giới. Bài viết là sản phẩm của đề tài “Xã hội học quốc tế theo thời gian thực” (KX2408, Trung tâm Nghiên cứu và tư vấn về phát triển, Liên Hiệp các hội khoa học và kỹ thuật Việt Nam).

2. THỜI ĐẠI ĐA KHỦNG HOẢNG VÀ BỐN CHUYỂN BIẾN LỚN

Điểm chung nổi bật trong những phát biểu và diễn từ là nhận định rằng thế giới đang sống trong thời đại khủng hoảng toàn diện và sâu sắc, với phạm vi và quy mô, với tốc độ và mức độ đáng lo ngại. Trong diễn từ của mình ở Đại hội Xã hội học thế giới lần thứ XX, Hanafi [6, tr. 3] trích dẫn đoạn mở đầu của nhà văn Charles Dickens cuốn tiểu thuyết lịch sử *Một chuyện kể về hai thành phố* [A Tale of Two Cities] xuất bản năm 1859: “Đây là thời đại tốt đẹp nhất, đây là thời đại tồi tệ nhất, đây là kỷ nguyên của trí khôn, đây là kỷ nguyên của ngu xuẩn, đây là thời kỳ của đức tin, đây là thời kỳ của ngờ vực, đây là mùa Ánh sáng, đây là mùa Tối tăm, đây là mùa xuân hy vọng, đây là mùa đông tuyệt vọng, chúng ta có mọi thứ trước mắt, chúng ta không có gì trước mắt ...”.¹ Hanafi nói ông cũng có những cảm xúc lẫn lộn và phán xét pha trộn hết như vậy về thời đại hôm nay. Ông thấy 25 năm đầu thế kỷ XXI ngày càng tăng những căn bệnh vương vীu với nhau của thời kỳ cuối Hiện Đại: chủ nghĩa chuyên quyền nổi lên ở Nam Bán cầu và chủ nghĩa dân túy cánh hữu ở Bắc Bán cầu; tăng xu hướng bất bình đẳng, việc làm không ổn định và sự loại trừ; và phân cực xã hội.

Đại hội Xã hội học thế giới lần thứ XII tổ chức năm 1990 ở Madrid chọn chủ đề “Xã hội học cho Một Thế giới”, phản ánh sự chia sẻ và kỳ vọng của xã hội học quốc tế với quá trình toàn cầu hoá đang trở nên mạnh hơn bao giờ hết, hứa hẹn nhân loại có thể cùng nhau chung sống trong *một thế giới* kết đoàn. Nhưng hơn 30 năm sau, Pleyers [6] nhận thấy thế giới đang rơi vào đa khủng hoảng. Ông thấy có bốn chuyển biến đặc trưng. Đó là: bùng nổ công cụ truyền thông và kết nối mới, phát triển trong một hành tinh giới hạn, lan rộng chủ nghĩa chuyên quyền, và sự trỗi dậy của Nam Bán cầu. Xã hội học thế giới chịu sự tương tác sâu sắc với bốn chuyển biến ấy.

¹ Nguyên bản: “It was the best of times, it was the worst of times, it was the age of wisdom, it was the age of foolishness, it was the epoch of belief, it was the epoch of incredulity, it was the season of Light, it was the season of Darkness, it was the spring of hope, it was the winter of despair, we had everything before us, we had nothing before us, ...” [2, Book the First – Recalled to Life, Chapter 1].

Internet và thế giới mạng xuất hiện trong thập niên 1990 nhanh chóng trở thành nền tảng thúc đẩy cường độ toàn cầu hóa, thay đổi hoàn toàn lối sống của hầu như toàn bộ thế giới. Đây là nhận thức chung hiện nay. Chẳng hạn, khi được hỏi về tác động của nhiệm kỳ Trump 2.0, Harold James đáp: "... sự thay đổi lớn nhất dường như không liên quan đến Trump hay bất kỳ nhân vật chính trị cụ thể nào, mà liên quan đến tốc độ chóng mặt của cuộc chuyển đổi công nghệ hiện nay. Chúng ta đang trong thời kỳ chuyển đổi công nghệ nhanh chóng chưa từng có trong lịch sử ...". Theo ông, thế giới sẽ kết nối mạnh mẽ hơn và công nghệ luôn mang tính chuyển đổi, gây ra chuyển đổi xã hội, vượt mọi biên giới [11].

Chuyển biến thứ hai hàm ý vừa là một thực tế vừa là một ý thức mới. Đó là biến đổi khí hậu và suy sụp của tự nhiên, cùng với đó là ý thức sinh thái về giới hạn của Trái Đất ngày càng phổ biến và mạnh mẽ. Theo Pleyers, câu hỏi quan trọng bậc nhất của thế kỷ XXI mà loài người và xã hội học thế giới phải có câu trả lời là: "Làm thế nào để chúng ta có thể chung sống với nhau trên một hành tinh giới hạn?" [6, tr. 101].

Chuyển biến thứ ba là sự nổi lên chủ nghĩa chuyên quyền ở Nam Bán cầu. Về điểm này, Hanafi [6] đề cập đến việc đồng thời xuất hiện chủ nghĩa chuyên quyền ở Nam Bán cầu và chủ nghĩa dân túy cánh hữu ở Bắc Bán cầu. Nhưng tôi thấy, dường như hai vị Chủ tịch Hội không nói đến việc kết hợp hai khuynh hướng đó ở cả những nước giàu hơn và nghèo hơn. Có ngẫu nhiên không và vì sao hai khuynh hướng ấy cùng nổi lên hiện nay? Lịch sử thường quan sát thấy một khi nổi lên chủ nghĩa chuyên quyền thì luôn kết hợp với chủ nghĩa dân túy tả khuynh hoặc hữu khuynh, và ngược lại, chủ nghĩa dân túy sớm muộn cũng dẫn đến chuyên quyền.

Chuyển biến thứ tư là sự nổi lên toàn diện của Nam Bán cầu. Điều này thể hiện rõ ràng ở sức mạnh kinh tế và tiếng nói chính trị của các nước và các khối liên kết ở Nam Bán cầu ngày càng tăng trong sinh hoạt quốc tế. Pleyers nhận xét, đây cũng là đặc trưng của xã hội học thế giới trong 20-30 năm qua [6, tr. 102-103]. Sự tham gia của các nhà xã hội học đến từ châu Á, châu Phi và khu vực Mỹ Latinh ngày càng đông và mạnh hơn trong đời sống xã hội học quốc tế, và đóng góp lý thuyết cũng như thực nghiệm của họ ngày càng rõ rệt. Ông nói: "Thập niên 1990, học giả phương Tây thống trị hoàn toàn trong văn liệu xã hội học toàn cầu. Phương Nam Toàn cầu và "phương Đông" thường chỉ được xem là địa bàn cho nghiên cứu thực nghiệm vận dụng các khái niệm Tây phương. Giờ đây, trái tim của xã hội học toàn cầu nằm ở chỗ làm cho những đóng góp của các học giả và tác viên từ phương Nam Toàn cầu hiện lên và thách thức sự thống trị của tri thức lấy châu Âu làm trung tâm. Lý thuyết, khái niệm và phân tích của các học giả Nam Toàn cầu giúp ta hiểu các thách thức xã hội ở Nam Toàn cầu cũng nhiều như ở Bắc Toàn cầu. Chúng thay đổi cách ta nhìn những khái niệm quan trọng như tính hiện đại, bất bình đẳng, và công bằng môi trường. Chúng chỉ ra những cách khác nhau để liên đới với tự nhiên, thế giới, và bản thân ta." [6, tr. 102].

3. TRÁCH NHIỆM CỦA XÃ HỘI HỌC

Thời đại đa khủng hoảng đặt ra câu hỏi: Xã hội học làm gì và cần làm gì để ứng phó? Hanafi [6] phê phán mạnh mẽ xã hội học trong quá khứ và đương đại. Theo ông, phần lớn phản ứng của xã hội học với những bệnh lý trên là có tính tự do xét theo chiều kích cổ điển nhưng lại phi tự do xét theo chiều kích chính trị. Ông gọi sự kết hợp dị thường này là “chủ nghĩa tự do biểu tượng” [Symbolic Liberalism] trong xã hội học. Theo Hanafi, trong mỗi nhà xã hội học có thể chứa đựng một vài đặc điểm của kiểu “nhà xã hội học tự do biểu tượng” [6, tr. 5-6]. Chủ nghĩa tự do biểu tượng cũng không phải là sản phẩm của chỉ riêng xã hội học, nó thể hiện trong mọi lĩnh vực của đời sống công cộng, như trong truyền thông đại chúng, chính trị, luật và giáo dục. Và nó thể hiện cả ở Bắc Bán cầu cũng như ở Nam Bán cầu.

Để ứng phó với những vấn đề của chủ nghĩa tự do biểu tượng trong xã hội học và đưa ra giải pháp thay thế, Hanafi đề xuất “xã hội học đối thoại” khi ông trình bày chương trình làm việc của mình với tư cách Chủ tịch nhiệm kỳ mới ở Đại hội Thế giới Hội Xã hội học quốc tế lần thứ XIX năm 2018 [3]. Năm năm sau, khi kết thúc nhiệm kỳ Chủ tịch của mình, ông quay lại chủ đề này trong diễn từ ở Đại hội Thế giới Hội Xã hội học quốc tế lần thứ XX năm 2023. Hanafi nói: “Để thay thế cho chủ nghĩa tự do biểu tượng, tôi đề xuất khái niệm “xã hội học đối thoại”, nó xoay quanh sự cân bằng giữa những dự án tự do chính trị tập thể và tự do chính trị cá nhân và thực sự chống lại bất bình đẳng xã hội và ủng hộ quan niệm công bằng đồng thời cho phép sự đa nguyên trong quan niệm về cái tốt.” [6, tr. 6].²

Đồng hành với đề xuất xã hội học đối thoại là xã hội học toàn cầu, một quan niệm nổi lên từ đầu thập niên 1990 và được Pleyers thảo luận tập trung trong các diễn từ và phát biểu gần đây với tư cách Chủ tịch đương nhiệm Hội Xã hội học quốc tế [8-10]. Pleyers nhấn mạnh, “Xã hội học toàn cầu không chỉ là một dự án lý thuyết, một tập hợp những tranh luận trí tuệ, và vài thách thức phương pháp luận. Nó cũng là một lập trường mang tính xã hội học, văn hóa và cá nhân” [9, tr. 103].

4. KẾT LUẬN

Tôi đã đề cập đến các diễn từ và phát biểu của Hanafi và Pleyers, hai vị chủ tịch Hội Xã hội học quốc tế đảm đương cương vị của mình trong thập niên 2020. Chúng mở ra một cửa sổ giúp ta hình dung xã hội học thế giới đang quan tâm sâu sắc đến những

² Nguyên bản: “As an alternative to SL, I propose the concept of Dialogical Sociology (DS), which revolves around a kind of balance between collective and individual political liberal projects and acts seriously against social inequality and in favor of the conception of justice while allowing the plurality of the conception of the good.”

chủ đề gì, thảo luận về những chủ đề ấy như thế nào, và đề xuất những khuyến nghị gì cho xã hội học.

Một điểm chung nổi bật là nhận định khá bi quan về thời đại, là tinh thần tự phê bình mạnh mẽ và nhấn mạnh trách nhiệm của xã hội học, đồng thời kêu gọi giới xã hội học quốc tế nghiên cứu sâu hơn và dấn thân nhiều hơn. Những diễn từ kể trên nêu bật và mổ xẻ những vấn đề căn bản cấp bách của thời đại ở những cấp độ khác nhau. Ở cấp độ toàn cầu và dài hạn (xuyên suốt thế kỷ XXI) là câu chuyện làm thế nào cùng nhau chung sống trên một hành tinh giới hạn, hài hòa với nhau và hài hòa với thiên nhiên.

Từ đó, họ đề xuất giải pháp định hướng cho xã hội học. Đó là “xã hội học toàn cầu” và “xã hội học đối thoại” [3; 4; 6, 8-10]. Tăng cường xã hội học đối thoại có vẻ tương đối rõ ràng và dễ hiểu. Nhưng cá nhân tôi thành thực chưa rõ, xã hội học toàn cầu trông như thế nào, và làm thế nào để có xã hội học toàn cầu? Vladimir Ilin [7] nói đến tình trạng phân tầng xã hội trong bản thân cộng đồng xã hội học thế giới, còn Hanafi thì cho ta bức tranh khá hỗn loạn, thậm chí có hơi hướng bạo lực, trong khoa học xã hội quốc tế hiện nay, trong đó có xã hội học [6].

Dễ đồng ý hoàn toàn với những phân tích sâu sắc về hiện trạng thời đại, và đồng ý phần nào với phân tích nguyên nhân của các hiện tượng bệnh lý. Nói đồng ý phần nào là vì người đọc cảm thấy chưa thỏa mãn với độ sâu trong phân tích, dường như quá trình đào sâu mới chỉ đi được một chặng đường. Nhưng người đọc cảm thấy khó thỏa mãn với những đề xuất giải pháp. Dường như những giải pháp ấy mới chỉ là những quan niệm định hướng chung, hứa hẹn triển vọng, song chưa làm cho người đọc hình dung được sự đột phá rõ ràng và cụ thể.

Nhìn trở lại Việt Nam, chúng ta thấm thía và đồng cảm với những quan tâm và phân tích của xã hội học thế giới, theo hai trục. Trục thứ nhất: Làm sao để hơn trăm triệu công dân Việt Nam có thể chung sống hài hòa với môi trường thiên nhiên của mình, không khí và nước sạch, rừng và đất đai, thảm thực vật và động vật? Trục thứ hai: Làm sao để các giai cấp và tầng lớp xã hội có thể chung sống hài hòa với nhau trong một môi trường xã hội tôn trọng nhân phẩm và chia sẻ đồng đều cơ hội và nguồn lực? Đây phải là mối quan tâm cốt lõi của xã hội học ở Việt Nam hiện nay và trong nhiều năm tới. Hơn 30 năm qua, các nhà xã hội học Việt Nam có nhiều công trình trên hai trục này. Nhưng chúng ta đã đóng góp hết sức và hiệu quả chưa? Chắc chắn, câu trả lời là: Hoàn toàn chưa.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1]. Abraham, Margaret (2018). Power, Violence, and Justice. *Global Dialogue*, Vol. 8, No. 1, April 2018. International Sociological Association. Website: [Power, Violence, and Justice](#)
- [2]. Dickens, Charles (1859). "Book the First – Recalled to Life, Chapter 1", *A Tale of Two Cities*. The Classical Library. [Dickens, Charles - A Tale of Two Cities - Book 1, Chapter 1](#)
- [3]. Hanafi, Sari (2019). Global Sociology Toward New Directions. *Global Dialogue*, Vol. 9, No. 1, April 2019. International Sociological Association. Website: [Global Sociology – Toward New Directions](#)
- [4]. Hanafi, Sari (2020). Global Sociology Revisited: Toward New Directions. *Current Sociology*, Vol. 68, Issue 1, January 2020, pp. 3-21. International Sociological Association.
- [5]. Hanafi, Sari (2023). Welcome to the XX ISA World Congress of Sociology in Melbourne. *Global Dialogue*, Vol. 13, No. 1, April 2023. International Sociological Association. Website: [Welcome to the XX ISA World Congress of Sociology in Melbourne](#)
- [6]. Hanafi, Sari (2024). Toward a Dialogical Sociology: Presidential Address – XX ISA World Congress of Sociology 2023. *International Sociology*, 39(1), pp. 3-26.
- [7]. Ilin, Vladimir (2014). Reflections on Yokohama. *Global Dialogue*, Vol. 4, No. 3, September 2014. International Sociological Association. Website: [Reflections on Yokohama](#)
- [8]. Pleyers, Geoffrey (2023a). Global Sociology as a Renewed Global Dialogue. *Global Dialogue*, Vol. 13, No. 1, April 2023. International Sociological Association. Website: [Global Sociology as a Renewed Global Dialogue](#)
- [9]. Pleyers, Geoffrey (2023b). Xã hội học toàn cầu: Bốn chuyển biến. Chuyển ngữ: Bùi Thế Cường. *Tạp chí Xã hội học Việt Nam*, số 2(166), tr. 100-104.
- [10]. Pleyers, Geoffrey and Breno Bringel (2024). Global Sociology in Times of Polycrisis: An Interview with Geoffrey Pleyers, ISA President. *Global Dialogue*, Vol. 14, No. 3, December 2024. International Sociological Association. Website: [Global Sociology in Times of Polycrisis: An Interview with Geoffrey Pleyers](#)
- [11]. Vương Văn và Harold James (2025). Liệu Trump có gây ra “sự sụp đổ” thứ tám? *Nghiencuuquocte.org*, 14/1/2025. Website: [Liệu Trump có gây ra “sự sụp đổ” thứ tám?](#)

CURRENT CONCERNINGS OF INTERNATIONAL SOCIOLOGISTS IN THE 2020s

Bui The Cuong

Cuu Long Univeristy

Email: cuongbuithe@yahoo.com

ABSTRACT:

The paper introduces the key concerns in contemporary international sociology as reflected in some recent presidential addresses and public statements delivered by presidents of the International Sociological Association. The world today is considered as being in times of polycrisis with four transformations: advancements in communications and connections, a limited planet, rising authoritarianism, and the rise of the Global South. The most pressing question that sociology must address in the twenty-first century is: "How do we live together on a finite planet?" Addressing these challenges of our times requires the advancement of both global sociology and dialogical sociology. Those concerns and proposals of international sociologists are also the critical themes which should be paid greater attention by Vietnamese sociologists.

Key words: Global sociology, dialogical sociology, Global South, transformation.

Bùi Thế Cường sinh năm 1952. Ông tốt nghiệp Cử nhân Kinh tế học chính trị năm 1980 tại Trường Đại học Tổng hợp Hà Nội (nay là Đại học Quốc gia Hà Nội), nhận học vị Tiến sĩ Xã hội học năm 1989 tại Viện Hàn lâm khoa học Cộng hòa Dân chủ Đức. Hiện nay, ông là giáo sư tại Trường Đại học Cửu Long.

Lĩnh vực nghiên cứu: Lịch sử và lý thuyết xã hội học, phân tầng xã hội, chính sách công, quan hệ quốc tế, nghiên cứu xuyên ngành.